

©2023 Dominique Panhuysen & Danielle van Vree

tweede druk
oplage 100
grafisch ontwerp Melle Hammer
drukwerk Raddraaier SSP

Met bijzondere dank aan Monique Panhuysen-Delwaide
Anneke van Vree-Badoux

Aan de film werkten mee moeder Monique Panhuysen-Delwaide en
moeder Anneke van Vree-Badoux

camera Victor Horstink
geluid Jaap Sijben
edit Anio Harre
geluidmixage Warning Studios

foto's omslag filmstills

De lijnen waarlangs wij lopen

mede dankzij Amsterdam Fonds voor de Kunst
Stadsdeel West
Tijl Fonds en
Stichting Ansicht

AE amsterdams
fonds voor de
kunst

het Prins Bernhard
cultuurfonds

**STICH-
TING
AN-
SICHT**

X Gemeente
Amsterdam
X
X

Dat was tijdens de watersnoodramp. Toen hebben die ouders van de vriendin van dat buurmeisje, die hebben gewoon daarvoor gezorgd. Volgens mij drie maanden, en toen is ze weer terug naar haar ouders gegaan, want die waren in het ziekenhuis beland, zo ver als ik me dat nog kan herinneren. Maar die zijn er wel goed uitgekomen. Dus toen is dat kindje, het was een meisje, weer teruggegaan naar Zeeland.

Ik kan me herinneren dat ik toen op de slaapzaal lag in Maastricht op kostschool en dat het toen ontzettend hard regende en hard waaide. En dat ik dacht, mijn god zo hard heb ik het nog nooit horen waaien! En de volgende ochtend, toen we beneden kwamen, werd er verteld over de ramp die in Zeeland had plaatsgevonden. En wat ik me ook kan herinneren dat we toen allemaal met vrachtwagens kleren gingen inzamelen. En mijn opa die stierf ook in die dagen, dat zat er ook aan vast.

En we waren voor het stadhuis getrouwd, want we wilden alleen de kerk feestelijk maken. En toen zijn we 's avonds naar de schouwburg gegaan in Den Haag. En daar hoorden we dat Kennedy was overleden. Ja, **John F Kennedy**, en dat hij was neergeschoten. Hij was niet zomaar, hij heeft een kogel gekregen en zij zat ernaast. Ja, dat vond ik verschrikkelijk, want die was toen president en die heb ik natuurlijk ook nog gezien toen ik in Amerika was als au-pair. Maar ja, dat dat zomaar kon gebeuren. En dan ja, die kinderen en die Jackie. We hoorden het in de pauze, werd het omgeroepen. Ja.

Volgens mij lag ik in bed, dat was 's nachts toch? Ja. En volgens mij hadden we een klein televisieapparaatje. Dus je kon de landing op de maan op televisie zien, toch? We lagen allebei in bed. Het was 's nachts **om half drie**, drie uur of zo. Ja. Nou, dat was ook wel iets heel apart. Dat je zo'n man eruit zag komen en dat hij moeite had om rustig te lopen, want hij werd omhoog gedreven.

Dominique was een klein kindje en toen was Geert, de broer van Rudolf, aan het babysitten bij ons. Wij waren naar de film 'The West Side Story'. Toen we terugkwamen zei Geert, **Kennedy** is vermoord. Ik hoor het hem nog zeggen. En wij konden dat niet geloven, want ja, je had geen tv of niks.

De landing op de maan hebben wij hier in de kamer op de bank samen 's nachts zitten kijken. En ik geloof dat mijn schoonouders toen hiernaartoe zijn gekomen om dat samen met ons te zien op tv, want dat was toen op tv. Ja, was wel iets héél bijzonders en héél spannend.

En mijn broers die hadden dan vriendinnen en die wilden jiven en nou ja, dat mocht allemaal. Ze mochten gewoon komen, stoelen opzij zetten en dan de muziek aan en hupsakee. Zo heen en weer, dus niet klassiek dansen, maar heen en weer, weet je wel, gooien, dat soort dingen. Het werd altijd in de voorkamer gedaan, want daar hadden we de pick-up staan, dus met die grote platen. Met name **Elvis Presley**.

Elvis Presley, dat vonden we allemaal geweldig. Mijn broer, die verongelukt is, was dol op Elvis Presley. Hij kende alle liedjes en hij kon ook zingen zoals Elvis Presley. We hebben ook veel gedanst en gedaan. En daar hadden we ook echt platen van, van die **grote grammofoonplaten**. Xavier die zong dat de hele dag. Dat was leuk ja. Was echt iemand uit onze tijd. Later kon ik die liedjes een tijd niet horen, want dan moest ik altijd aan mijn broer denken. Want ja, mijn broer is dus verongelukt met een zweefvliegtuig toen hij achttien was. Dus dat zit ook aan Elvis Presley vast.

Anneke loopt de trap af en gaat op de bank zitten

Mijn naam is Johanna Theresia Maria van Vree-Badoux, en ze noemen me Anneke.

Johanna Theresia Maria van Vree-Badoux en mijn gewone naam is Anneke.

Goed?

Monique komt door glazen deur de kamer in

Monique Danielle Marie Madeleine Geraldine Delwaide.

**Daniel is mijn grootvader en tevens mijn peetoom.
Danielle, Marie, Madeleine was de oma van mijn
moeders kant en Geraldine is tegen de hondenbeten.
Ja, kennelijk had ik iemand in de familie die heel erg
bang was voor honden.**

Anneke kijkt naar haar hand

Dit zijn twee trouwringen. De eerste is van mij en de grootste is van Pieter. Want anders dan ja, dan blijft het niet zitten. Nu blijft het keurig zitten. Nou, en dat is het enige wat ik van Pieter heb, want die is er niet meer, dus dan heb ik nog iets wat ik bij me draag.

Monique zit buiten in een tuinstoel

Ja, nou 's morgens, niet als ik opsta maar als ik ineens hier zit, of ik zie iets van Rudolf of ik hoor iets op de radio of een stuk muziek of ja, het maakt niet uit wat, dan kan ik ineens heel erg bedroefd worden en dan kan ik echt soms een paar uur huilen.

Anneke maakt zich op

Nou, mijn dagen zijn wel verschillend, maar ik sta altijd in ieder geval tussen half acht en acht uur, ben ik beneden. En dan nou ja, ik drink als eerste een kop koffie met twee biscuitjes en dan kan ik makkelijk naar de wc. Dan lees ik de krant tot een uur of tien en dan ga ik naar boven, ga ik me wassen en aankleden, kijken wat ik aandoe en dan kom ik om kwart voor elf weer naar beneden en dan neem ik nog een kop koffie en dan... met ...ja, wat neem ik er dan eigenlijk bij? Oh ja, een stroopwafel, want dat vind ik lekker. En dan doe ik ook nog wat in het huis, plantjes water geven, beetje aanrommelen en zo. Dan ga ik meestal om een uur of een, of tussen een en half twee, even een kwartiertje lopen of een half uurtje. Soms wel veel langer met m'n rollator. Dat bouw je dan op. Dan komt mijn vriendin meestal en die komt me halen als het tenminste goed weer is. Ik eet zes keer per dag, allemaal kleine stukjes, want dat is voor mijn lijf het beste. En dan maak ik een boterham voor mezelf klaar en een beker melk en soms een stukje fruit. Nou

en dan, ja ligt er aan wat ik van plan was te doen. Ik lees veel. En ik ga ook wel, nou ja, als ik boodschappen moet doen, boodschappen doen, maar dat is ook niet elke dag. En ja, voor de rest wat huishoudelijk werk dan. Het avondeten meestal tussen half zeven en zeven en dan eet ik bij de televisie, tenzij ik bij iemand anders eet, want dat gebeurt ook nog wel eens. En dan kijk ik televisie. Rond een uur of half tien kwart voor tien als het niet interessant is ga ik naar boven en dan tandenpoetsen en wassen en dan ga ik naar bed. Lig ik er zo om tien uur kwart over tien in. Nou en dan gaan we slapen. Hopelijk soms goed, soms niet zo goed. Maar ja, dat ligt aan mezelf. Nou, dat was het. Elke dag is gewoon hetzelfde. En ik vind het **fijn als mensen komen** dan ben je niet zo alleen. Ik ga gewoon de dag in zoals het gaat.

Ik mis Pieter wel, dat is logisch. Ja, maar **ik vul het allemaal goed in** hoor. En ik heb veel lieve mensen om me heen. Dat scheelt ook een stuk.

Monique doet haar oorbellen in

Nou, ik sta op tegen acht uur half negen en dan ga ik meteen aankleden, douchen en zo. Dat doe ik altijd meteen en dan ontbijten. En dan ontbijt ik met drie crackertjes en koffie en mijn pillen. Ik moet tegenwoordig best veel pillen gebruiken en dan ja, heb ik altijd heel veel te doen in huis. Allemaal van die kleine huisvrouwendingen waar je heel veel tijd mee kwijt bent. En dan ga ik vaak lezen. Maar ik heb ook gymnastiek. Ik heb vaak bezoek. Nou ja, dat, dat is iedere dag anders. In de tuin werken en dan tegen de middag, dan ga ik weer lunchen, dan eet ik twee boterhammen altijd. En 's middags heb ik vaak afspraken, dan heb ik meestal iets en als ik niks hebt dan ben ik **altijd bezig** of in de tuin of ik lees, heel veel, en doe dingen op de computer. Ik ben bijna altijd met iets bezig en dan ga ik eten. Ja tegen zeven uur. Maar dat is nog niet zo goed geregeld na de dood van Rudolf. Dat eten, dat schiet er vaak bij in. Ja, dat is moeilijk, dat eten om te koken en zo. Dat doe ik wel, maar niet zo heel vaak. Ja, en dan komt de avond en dan ga ik ook lezen of tv kijken naar het nieuws kijk ik altijd, of bellen. Heel veel bellen altijd, gaat heel veel

tijd in zitten meestal de kinderen, niet vriendinnen, dat doe ik overdag. Ik ga ook heel vaak wandelen, dat ben ik helemaal vergeten. Iedere dag ga ik wandelen. En dan ga ik tegen half twaalf, twaalf uur dan ga ik naar bed ja om twaalf uur meestal. Dat is **mijn dag**.

Anneke kijkt naar foto

Dat zijn mijn vader en mijn moeder en dat was in 1941. Dus wij woonden op de Soestdijksekade tegenover het Zuiderpark in Den Haag en ik was hun **eerste kindje**. En nou, ze zijn heel trots. Mijn vader heeft mij vast en mijn moeder die heeft zo haar hand over zijn nek heen. Ja, ik was nummer een dus ze waren superblij. En alles was nieuw natuurlijk. Ja, ik was de eerste en elf, dertien maanden later kwam mijn broer Paul, dus het was een hele moeilijke periode voor mijn ouders, omdat het oorlog was. Ik ben in 1941 geboren.

Monique kijkt naar foto

Dit is een foto van mijn oma, de moeder van mijn vader, met mij. Ik denk dat ik toen een jaar of zeven was. Wij lopen hier in Luik, wij gingen vaak naar Luik als kleine kinderen met mijn moeder en met mijn oma. Dan gingen we boodschappen doen, winkelen. Er was van bij ons uit een trein die rechtstreeks naar Luik ging, daar deed je een half uur driekwartier over. Ik had een heel mooi koffertje, dat was rood. En mijn grootmoeder die was altijd heel erg mooi gekleed, dat zie je ook. Het was een **statige vrouw** een bijzondere vrouw. Wij liepen in Luik, want mijn opa die was meelhandelaar en die ging altijd naar de beurs in Luik. En ik denk dat mijn oma toen ook een afspraak had met mijn opa of zo. Ik weet het niet, of we gingen gewoon winkelen voor de gezelligheid. Dat was in 1943. Ja, toen was ik zeven jaar. Ik kan me het nog herinneren dit.

Anneke sluit gordijnen

Mijn vader **zat ondergedoken**, want die werkte toen voor Pander in Den Haag en die kwam af en toe wel naar huis toe. Ik was drie jaar denk ik, drie vier jaar.

Nee, ik was iets jonger, want de oorlog was...maar goed ik liep rond te dwarrelen natuurlijk en op een gegeven moment werd er gebeld en dan deden ze die razzia's dat ze in woningen kwamen kijken. Dus mijn moeder die, of mijn vader die ging **in het keukenkastje**, dat was vrij hoog gelukkig. Daar hadden ze zich wel een beetje op voorbereid hoor, als dat zou gebeuren waar hij dan heen kon. En voor de rest hebben ze niet gekeken, of niet verder. Nou was het ook niet zo groot, want we hadden toen niet zo'n groot huis. Maar ze hadden natuurlijk toch wel een beetje zitten kijken. Maar ik was de afleiding. Dus ja, toen zijn ze weer weggegaan.

Maar goed, ik was klein dus ik was altijd heel blij, ja, dat dát mijn vader was. Maar dat realiseerde ik me niet, want ik was meer alleen met mijn moeder en mijn broertje, en mijn moeder was ook weer in verwachting van Ria, die is **eind van de oorlog** 1945, is die pas geboren. En toen er vrede kwam, kwamen die vliegtuigen met die voedseldropping. Nou, en mijn moeder was zo verschrikkelijk blij, die nam mij op haar arm en die zat te klappen en te juichen, want wij konden het natuurlijk zo zien op het Zuiderpark, daar was het namelijk die dropping. Nou dat vergeet ik ook nooit. Dat ze zo ongelooflijk blij was.

Monique laat rolgordijn zakken

Nou de oorlog die begon dus in 1940, toen was ik vier jaar en mijn moeder zei altijd het was zo'n prachtige meimaand, **prachtig mooi weer**. En toen kwamen de eerste vliegtuigen over en de Belgen hadden natuurlijk de eerste wereldoorlog meegemaakt, dus die wisten wat hun te wachten stond.

Dus heel veel mensen bij ons in de buurt die gingen **vluchten**, die gingen gewoon weg. En wij, mijn vader wilde ook persé weg. En mijn opa, mijn opa wilde niet mee, dus dat is een drama geweest. Uiteindelijk is hij toch meegegaan. En toen zijn wij gevlucht naar Frankrijk.

We zijn uiteindelijk in **Normandië** terechtgekomen. En daar hebben we dus een boerderijtje gekregen

waar we in mochten wonen, een leegstaand boerderijtje en daar hebben we zes weken of twee maanden gewoond. En ja, daar hebben we met zijn allen gewoond behalve **mijn vader**, want mijn vader die is met een of andere gravin, die wilde graag naar Marseille, en heeft mijn vader haar met haar auto naar Marseille gebracht. En toen is hij met de fiets teruggekomen uit Marseille naar Normandië. Ik weet nog goed, hij stond ineens in de keuken, want wij wisten niks van hem, wij wisten ook niet wanneer hij terug zou komen en zo. Dat was allemaal heel spannend. Nou, toen mijn vader terugkwam, zijn we terug naar België gegaan naar Beverst waar we woonden. En dat weet ik allemaal zo goed, omdat ik altijd bij mijn oma in bed kroop en die vertelde me altijd héél veel. Dat was echt een vertel-oma, dat was leuk!

Maar wij sliepen **in de kelder** en dat was heel vochtig en daar waren ook allemaal aardappelen, zo'n berg aardappelen en dan hoorde je 's nachts de muizen ritselen, dat was heel akelig. Ik moest dan eerder naar bed met mijn broertje en dan lagen we daar alleen en er was zo'n heel klein raampje en dan, als mijn vader met de auto thuiskwam, dan kwam er gelukkig licht in de kelder door de koplampen van de auto. Vond ik altijd heerlijk.

En toen de Amerikanen kwamen met die tanks dat vonden wij geweldig. En dan gooiden ze van alles, snoep op straat. En gooiden ze ook **kauwgom**, wij kenden helemaal geen kauwgom. Dat hadden we nog nooit gezien en zei mijn vriendin: nou, die gooien iets en daar kun je op kauwen en het gaat nooit op, daar kun je op blijven kauwen. Nou, dat vonden we gewoon een wonder, een wonderding.

Anneke kookt water

De moeder van mijn moeder woonde in Zeist en dat was een ontzettende lieve vrouw, ze had elf kinderen gebaard. En mijn moeder was nummer drie. En ze was altijd in het zwart gekleed, dus ze had wel grijs haar, maar lang, lang, lang in een zwart, zwarte rok, blouse en hooguit een wit kraagje af en toe. Dat kan ik me alleen nog maar herinneren, want ik heb haar niet zo

vaak gezien. Ja, omdat ze nogal ziekelijk was. Dus ze kwam ook niet veel naar, ze had kanker, naar mijn moeder toe, een heel enkel keertje. Nou ja, mijn vader had geen **auto** dus hij kon ook niet met de auto naar Zeist toe. Moest dan met de trein. En dat was toender-tijd, nou ja, een heel gedoe.

Mijn moeder heeft de begrafenis niet meegemaakt, die was toen in verwachting van Henny. En nou ja, ze was zeven maanden en dan mocht je niet meer met treinen rijden. Ik weet wel dat ze heel erg huilde, als kind, want ze huilde niet zo vaak, maar dat kan ik me nog wel **herinneren**.

Monique drinkt koffie aan tafel

Mijn vader heeft mijn grootouders, zijn ouders dus, in huis genomen. Dat was in 1940 toen de oorlog uitbrak. Zij zijn in ons huis geweest tot 1956, best een lange tijd. En mijn moeder heeft dus alsmaar met haar schoonmoeder moeten dealen en dat was niet zo makkelijk. **Mijn grootmoeder**, ik vond dat een fijne vrouw, maar ze was heel dominant en ze bepaalde toch wel de sfeer in huis vaak. Mijn oma deed ook veel in het huishouden, ze kookte. Hielp me ook bij mijn huiswerk, want mijn moeder was Franstalig en ik zat op een Vlaamse school. Mijn moeder kon ook vaak weg en dan lette ze op ons. Ze ging vaak naar haar zusje in Brussel, een paar dagen logeren. Nou, mijn grootouders waren heel dominant aanwezig. Mijn grootvader niet. Die was heel stil, zat alsmaar in de stoel want die kon eigenlijk niks meer. Maar mijn grootmoeder was echt heel erg aanwezig, had best wel een belangrijke rol in ons gezin. Mijn oma was pregnant aanwezig. Ze is in mijn eindexamen jaar overleden in 1956, toen was ze vijfenzeventig.

14

Anneke leest boek

Ik was bij de Mères, **de Franse zusters**. Ik was op een school en die hadden van de ambassade al die kinderen daar opgevangen. Dan moesten we naar de kerk, maar als die mensen van die ambassades kwamen, dan mochten wij niet, die moesten dan apart. Ik vond dat altijd verschrikkelijk.

Mijn moeder was een hele realistische vrouw die zei van, ik heb liever dat je mij helpt als dat je elke keer in die kerk zit. Biechten vond ze ook niks, want ze zei, als je iets niet goed gedaan hebt kan je beter naar die mensen toegaan en zeggen sorry, dus mijn fout, of ik zal het niet meer doen, dat heeft veel meer impact als dat je daar **in de biechtstoel** gaat zitten. Want ik wist nooit wat ik moest zeggen. Dan vroeg ik wel, ja, wat moet ik nou zeggen? Ik heb een snoepje gepikt of zo, weet je, dan verzoon je wat dingen. Maar mijn moeders opvoeding was zo, als je iets doet wat niet goed is ga je naar die persoon en dan zeg je van sorry, en dat is het allerbeste. Dus die vond helemaal niet dat ik die biechtstoel nodig had.

Dan kreeg je van die nonnen, kreeg je zo'n ja, een soort ja, geen stempelkaart maar een mooie kaart, wel zelfgemaakt. Er stonden ook een paar gelovige dingen op, geloof ik. Ik zou het niet weten, want ik heb hem nooit gehad. Dan moest je dus elke dag als het school was, naar de kerk toe. Nou, mijn moeder was helemaal niet zo'n type, dus die vond dat ik gewoon moest helpen. Ik vond het soms wel jammer dat ik niet zo'n kaart had, want ik had natuurlijk wel vriendinnen die dat dan wel hadden. En dan zei mijn moeder altijd, nou ja **zo belangrijk is het ook niet**. Wat jij doet is veel belangrijker, weet je, zo in die trant.

Ik was toch bij die nonnen, dus het was winter en dan moest ik een **lange broek** aan van mijn moeder en ook met een trui, of weet ik wat. En dan vergat ze wel eens dat ik een rok mee moest nemen en ik vergat het ook. Dus toen kwam ik daar in mijn lange broek met een trui en dan moest ik weer helemaal naar huis lopen, twintig minuten en dan moest ik een rok er overheen doen en dan mocht ik weer terugkomen. Ja, ze wilde liever dat ik haar hielp met kinderen aankleden en zo, en ze zei dat vindt Onze Lieve Heer verder ook prima hoor, nog veel beter. Dus een hele realistische moeder had ik.

Monique pakt bordje smeert crackers

Ik kom uit een **katholiek gezin**, mijn vader was katholiek maar niet zo heel erg, zoals het hem uitkwam.

15

Mijn moeder, die was wel heel gelovig. En mijn oma en opa, mijn oma vooral, die was heel, heel katholiek. Zij had heel veel invloed op mij. Ik moest altijd heel braaf zijn en ik moest altijd **verstervinkjes** doen, dus dingen die ik leuk vond maar niét doen om te trainen dat je tegen tegenslag kon en zo, dat soort dingen.

Wij waren écht katholiek. Ik ging iedere dag naar de mis op de lagere school en 's zondags naar de mis en het lof, 's middags. Dat vond ik altijd heel vervelend. Ik was best een heel gelovig kind toen ik klein was. Dat kan ik me nog herinneren, heel erg gelovig en heel erg plichtsgetrouw. En ging ik biechten, iedere week **biechten** en dan wist je helemaal niet wat je moest zeggen. Ik had eigenlijk niks verkeerd gedaan. Ongehoorzaam geweest, dat soort dingen. De eerste communie werd uitgebreid gevierd. Met al mijn familie en een groot diner. En dan hadden we als toetje een heel groot lam van ijs. Was prachtig, echt zo'n lam, het Lam Gods, maar dan van ijs.

En toen ging ik naar kostschool. De kostschool was van de **nonnen** Ursulinen. Iedere dag naar de kerk, tien voor zeven begon de mis. Bidden voor het eten en bidden voordat je naar bed ging. Altijd dezelfde kleren aan, donkerblauwe rok, lichtblauwe blouse. En 's zondags een jurk. Een donkerblauwe jurk met een witte kraag en witte manchetten. Je mocht geen lange broeken dragen.

Er waren dus externen en internen. En wij zaten in de klas met kinderen die iedere avond naar huis gingen. Wij, de internen, moesten altijd daar blijven. De externen, in de winter dan, droegen die een **lange broek** op de fiets en dan moesten ze in de fietsenstalling de lange broek uitdoen. Dus je mocht niet met de lange broek op school. Nee, dat mocht niet.

In die tijd leerde ik Rudolf kennen, hij schreef mij **iedere week een brief**. Maar die brief mocht dus niet op kostschool aankomen, want dat mocht niet. Je mocht niet met jongens corresponderen. En dan kwamen de brieven aan bij een extern, bij Lieke, op Statensingel 89 geloof ik. En dan kwam Lieke de klas binnen en dan kon ik al aan haar ogen zien of er een

brief was. Ja, die had ze dan zo onder haar trui. Alles stiekem, vreselijk. Maar goed, dat was **kostschool**. Was allemaal heel benepen en heel ongezond eigenlijk wat dat soort dingen betreft. Overal op letten, je voelde je heel erg onvrij.

Anneke zit aan bureau

Nou ik heb dus bij de, bij de ABN-AMRO bank gewerkt. Oh ja, eerst bij de KLM, was maar een jaar, want daar zat ik op de type-afdeling. Daar waren ontzettend veel typistes en daar werd ik helemaal gek van. Dus dat heeft maar een jaar geduurd. Toen ben ik naar de ABN-AMRO bank gegaan op de, hoe heet die afdeling ook weer? Waar die mensen komen voor aandelen en obligaties. En toen ben ik ziek geworden. Ik had een longontsteking. Toen werd geadviseerd dat ik naar een **sanatorium** ging voor een half jaar, daar moest je buiten liggen op stoelen en frisse lucht. Terwijl ik daar lag, tante Stans was een tante van mij, een zus van mijn moeder en die had een vriend, een Nederlandse vriend en die had weer een zoon in Amerika en die had kinderen en die wilden een **au-pair** hebben. Die tante, die wilde dat ik een rijke man ging trouwen. Je moest acht dagen met zo'n boot naar New York toe. Ze hebben me opgenomen als, ja, hun eigen kind. Ze namen me overal mee naartoe. Hij zat bij de ambassade. Ze hadden twee meisjes en daar zorgde ik voor. Tenminste aankleden en in bad doen en gewoon verschillende huishoudelijke dingetjes. Dus nou dat heb ik twee jaar gedaan.

En ze hadden ook een buitenverblijf, daar gingen we ook naartoe, gingen we naar, hoe heet hij, die president die doodgeschoten is, in New York, president... met Jacqueline, Jacky... **Kennedy** ja. Die gingen daar naar de kerk toe. En dat wisten ze. Was niet een katholieke kerk of zo iets, maar het was wel een kerkje. Daar kwam hij met Jackie en de twee kinderen en nou, toen zat hij achter me. Als ik ging zitten en hij knielde dan kon ik hem zo zien.

Toen ik terugkwam uit **Amerika**, wat heb ik toen gedaan? Toen ben ik weer naar de ABN-AMRO bank geweest, geloof ik. Ja. Nee, nee. Nee. Nee. Ik heb iets

anders gedaan, dat was, Haussmann was het, de firma Haussmann.

Toen ik zelf in verwachting was? Ja, dat duurde nog wel tweeënhalve jaar, nadat ik getrouwd was. Ik was natuurlijk super, superblij. En ik heb ook gelijk mijn **baan opgezegd**. Nou ja, toen ik zo'n vijf zes maanden was heb ik mijn baan opgezegd. Ik werkte bij Haussmann en toen wilde ik alleen maar voor de kinderen zorgen.

Monique zit op de verwarming te appen

Ik had eindexamen Gym gedaan en ik wilde eigenlijk **gaan studeren**, geschiedenis, maar mijn vader vond dat niet goed want ik was een meisje, een vrouw en ik hoefde niet te studeren want ik had al verkering met Rudolf en hij vond dat niet nodig. Ik mocht ook niet naar de universiteit vond hij. Wel mocht ik vroedvrouw worden of stewardess, maar dat wou ik niet. Dus na mijn eindexamen was eigenlijk de vervelendste tijd. Dan zat ik alsmat thuis met een vader waar ik toch vaak ruzie mee had.

Ik ben eerst secretaresse bij hem geworden maar dat ging helemaal niet. Toen ben ik stenotypen gaan doen in Maastricht en heb ik **gewerkt** in een tehuis voor moeilijk opvoedbare kinderen. Was heel zwaar, waren allemaal hele moeilijke kinderen. Het zou wel zoiets zijn als de jeugdzorg nu. Ik had daar helemaal geen opleiding voor en ik kreeg hele grote verantwoordelijkheden met hele groepen, waar ik dan mee op moest trekken en alles voor moest doen. Daar ben ik een jaar gebleven, niet lang. Dat vond ik niks. En toen ben ik secretaresse geweest in Zeist bij een internist. Een soort doktersassistente, die had een particuliere praktijk, had ik via een advertentie in de krant. Ik wilde namelijk in de buurt van Rudolf zitten, die studeerde in Utrecht. Maar mijn vader vond het allemaal niks, maar ja, **ik heb het toch gedaan**. En toen dacht ik op een gegeven moment, ik ben zo aan het klungelen, al die baantjes en toen kon ik eigenlijk mijn eigen studie betalen als ik in de verpleging ging, want dan kreeg je gewoon meteen salaris. Was heel weinig, zeventig gulden per maand, was hard werken.

Ja, dat heb ik dus gedaan. Die **verpleging**, dat was niet mijn eerste keus maar beviel me eigenlijk toch best wel. Ik vond het wel heel zwaar, vooral de nachtdiensten.

Nou en toen, ik was derdejaars, toen moest ik ineens trouwen, was ik **ineens zwanger**. Dat was een drama. Toen ik dat aan het hoofd van de verpleging ging vertellen, toen werd ik gewoon stante pede ontslagen. Moest gewoon meteen weg, dezelfde dag nog. Of een dag later of zo. Klaar uit.

Anneke kijkt naar foto

Mijn moeder staat daar en mijn vader staat er, en Pieter staat erachter, die kwamen met de auto en ik kwam uit Amerika. Bij Hoek van Holland hebben ze mij opgehaald van de boot, of was het in Amsterdam? Nou ja, ik heb **mijn haar hoog**, dus dat toupeerde ik en dan met een kussentje, geloof ik. Zo'n kussentje ertussen en dan zo weer naar beneden. Was toen helemaal in. En ik heb handschoenen aan. Dat is ook bijzonder. Mooie jas en tas. En een sjaal. Nou, en ik denk dat ik heel blij was om weer thuis te zijn.

Monique kijkt in fotoalbum

Deze foto, dat is in september 1948, ging ik naar kostschool in Maastricht bij de Ursulinen, had ik een donkerblauwe jas aan en een lichtblauw blousje eronder met een rokje en zo'n pet, zo'n alpinopet. Die foto is gemaakt voor **mijn geliefde jasmijn**, want ik hield heel erg van jasmijn, van die struik. Dus daar nam ik afscheid van en toen heb ik de foto bewust laten maken voor die struik. Ik verheugde me, ik ging heel graag naar kostschool, maar ik ben daar zo ontzettend ongelukkig geweest. Dat was vreselijk, maar goed. Ik ben daar in september gekomen en ik denk dat ik tot Kerstmis gehuild heb.

Anneke rust op bank

Pieter speelde toen in een toneelstuk in Den Haag en daarna was er dansen, en ik was met de buurvrouw en toen zei ze, joh **die jongen die is leuk**, ik zeg nee

joh, en dat was Pieter. En toen zei Pieter, blijf even wachten, ik breng eerst even iemand naar huis, want hij had een scooter en hij had beloofd dat hij een van die spelers naar huis zou brengen. Nou, en toen kwam hij inderdaad terug en hebben we nog even gedanst. Heeft hij me naar huis gebracht en de volgende ochtend, ik lag nog te slapen dus mijn moeder zei van ja, ze ligt nog te slapen en ze is nog lang niet op, en toen kwam hij 's middags weer terug. Ja, en toen ging ik natuurlijk naar Amerika. Ik kende hem zes weken. In die periode waren we **hartstikke verliefd**.

Hij is ook nog naar Amerika toegekomen. Hij had een maand verlof genomen en ging op de boot werken, in de catering, hij zorgde voor het eten. En nou, mocht hij **vijf dagen in New York** blijven en dan moest hij weer terug. En toen dacht hij natuurlijk, ja, dan kan ik wel bij Anneke blijven, en misschien wel blijven slapen en zo. Maar dat mocht helemaal niet, want dat wilde die Amerikaanse familie niet. We hebben wel andere leuke dingen gedaan, maar hij kon niet met me vrijen, of dat ging niet, dat lieten ze niet toe, want ze kenden hem niet en ze waren verantwoordelijk voor me en klaar. Nou, dat was een tegenvaller voor hem.

Maar ja, ik was in die tijd wel heel **erg veranderd**, want het was natuurlijk een hele andere samenleving als waar ik vandaan kwam. Toen is het even uit geweest, hij is altijd wel bij mijn moeder geweest. Gingen ze naar klassieke muziek luisteren. En is het van lieverlee toch weer een beetje aangekomen. Nou, daar zijn we zestig jaar getrouwd mee geweest.

Monique vouwt deken uit

Rudolf heb ik met carnaval leren kennen, ik was verkleed als een Chineesje dat weet ik nog. En toen zijn we **verliefd op elkaar** geworden en dat is dus eigenlijk gebeven. Ik weet nog dat Rudolf op een gegeven moment ging studeren. Hij had eindexamen gedaan en toen zeiden wij tegen elkaar ja, dat blijft toch niet...ga maar, zo van we zien wel. Maar ja het bleef.

Nou, op een gegeven moment was ik zwanger. Wij kenden elkaar al heel lang, al een jaar of vijf. En toen moesten we het dus thuis gaan **vertellen**. Nou, mijn vader die was óntzettend boos, echt heel erg. Hij had een revolver, dat had hij altijd in zijn nachtkastje liggen en hij zei, ik schiet me nog liever dood! Een heel drama en hij zei tegen Rudolf, je had naar de hoeren moeten gaan, hoe heb je al dit kunnen doen! En mijn moeder, och arm, die zei maar helemaal niks. Een half uur later stonden we weer op straat, waren we weggestuurd en zijn we terug naar huis gegaan met de bus en de trein.

Anneke kijkt naar buiten

Ik had een mooie lange **strakke witte jurk** aan met zo'n sleep erachter. Dus we kwamen bij de kerk. Nou, die hele plechtigheid en trouwen en toen gingen we weer uit de kerk en weer in de auto, terug naar de van Bylandstraat. En toen stapte ik uit de auto en kwam de buurvrouw aangerend en toen zei ze van, joh je hebt bloed op je jurk en ik denk, oh ik was ongesteld geworden. Maar goed, ik had zo'n sleep erachter. Dus toen hield ik dat zo'n beetje meer naar achteren. Met mijn moeder gelijk alles weer keurig netjes gedaan en die heeft die sleep, heeft ze een beetje vastgemaakt dus kon niemand zien dat er een natte plek op zat.

Monique rust op bank

Ik mocht niet in het wit trouwen **alleen in bruin** een afschuwelijke jurk, een beetje damastachtig bruin met groen en dan ik had zo'n dingetje op mijn hoofd van veertjes, van groene veertjes. Ja, ik vond het echt niet mooi. Maar goed. Dus ik mocht niet in het wit trouwen.

En later ik heb gehoord van vrienden dat toen, die dag dat wij trouwden, dat Rudolf heel erg **gehuild** heeft. Dat wist ik niet, maar dat is me later verteld, want ja, hij stond midden in het studentenleven natuurlijk. Hij was vierentwintig. Wij waren allebei vierentwintig.

Anneke doet het gas aan

Ik had een hele goeie **bevalling**. Pieter ging gelijk naar mijn moeder toe om het te vertellen. Midden in de nacht om half drie. Ik lag alleen en de baby, Marie-Louise lag rustig in de wieg te slapen. Pieter had de sleutel van mijn ouders, dus die is naar mijn ouders toegereden, die is naar binnengegaan, naar de slaapkamer, en die heeft ze wakker gemaakt en gezegd van je hebt een kleindochter. Toen is hij ook nog naar Kwintsheul gereden. Daar woonden zijn ouders, heeft hij ze ook wakker gemaakt en toen kwam hij om een uur of vijf, half zes bij mij. Maar iedereen zei, onbegrijpelijk dat je Anneke alleen hebt gelaten, er had wel van alles kunnen gebeuren. Maar ja, ik was, het was allemaal heel goed gegaan. En Danielle is overdag geboren, maar ik dacht niet anders dan dat ze 's nachts geboren werden, die kinderen.

Monique hakt peterselie

Ja, wij woonden dus in Utrecht op een etage op de Bellamystraat 14bis. Wij woonden helemaal boven we hadden een slaapkamer, een woonkamer, een keukentje, een studeerkamertje. En op de andere kamer woonde dus Adrie, ook een student. Wij hadden **geen badkamer** en hadden ook geen balkon.

Daar is Dominique geboren, de **bevalling** ging heel erg goed, heel snel. Dat ging allemaal prima en ik heb daar dus Annemoon en Vincent nog gekregen op die etage. Dus drie kinderen. Rudolf studeerde gestaag door. Hij zat dan op het kamertje te studeren, als ik dan opstond dan ging hij naar bed, want hij studeerde altijd 's nachts. Hij was gewoon een nachtuil. Ik zorgde voor de kinderen, ik was eigenlijk altijd thuis.

Wat wel heel moeilijk was, dat wij eigenlijk de eerste, **het eerste stel** waren die een kind hadden. En iedereen kwam altijd héél laat. Als ik naar bed wilde werd er gefloten het Veritas fluitje, en dan stonden ze beneden en dan kwamen ze naar boven en dat was toch soms heel vermoeiend. Want die meiden die allemaal studeerden, die gingen dan weer naar huis en die lieten mij dan met de afwas zitten en zo, daar hadden ze helemaal geen benul van, van hoe, hoe je

dat, hoe dat dan was als je een kind had en hoe dat dan allemaal moest. We hadden heel weinig geld, maar we hadden daar een **zoete inloop**, heel veel vrienden die kwamen altijd, bijna iedere dag iemand te eten. Een goede sfeer was het, we hebben veel plezier gehad.

Anneke maakt tomatensoep warm in de keuken

Mijn moeder was heel, **heel realistisch** en ook een echte moeder. Ik bedoel, wat ze voor ons kon doen, dat deed ze. En we mochten ook altijd vriendjes of vriendinnetjes meenemen. Mijn moeder kwam uit een gezin van elf kinderen en mijn vader uit een gezin van vier. Dus hij was echt heel anders. Maar die liet het wel allemaal over aan mijn moeder. Mijn vader die ging om acht uur de deur uit en hij kwam om zes uur de deur weer in en die werkte zich een weet niet watje, en 's avonds ook nog, naderhand was hij op zaterdag vrij. Hij heeft ook altijd alles goedgekeurd van mijn moeder.

Van huis uit was er bijna nooit ruzie. Nee, want **mijn moeder** zei altijd, dan kwam je als eerste naar je moeder, en dan zei ze, rustig en dan ga je ernaartoe en dan zeg je sorry, en jij moet ook, het is niet alleen jouw fout, samen, maar zand erover. Nou dat deed je dan.

Nee, **ik hou niet van ruzie**. Dat weet ik niet. Dat vind ik niet leuk. Niet geleerd.

Monique maakt preisoep in de keuken

Mijn moeder was een hele lieve vrouw, die toch niet zo'n makkelijk leven heeft gehad, want ze was getrouwd met mijn vader die ook geen makkelijke man was. Verder was zij **een Waalse in het Vlaamse land** en ze heeft zich eigenlijk niet echt aangepast. Ze trad nooit op de voorgrond, ze heeft zich altijd dienstbaar opgesteld. Ze heeft ook altijd gezorgd voor iedereen. Ze was heel plichtsgetrouw denk ik, ze deed gewoon wat ze moest doen. En ze heeft dus ook nare dingen meegemaakt, dat mijn broertje overleed. Ik logeerde in Brussel bij een zus van mijn moeder.

Wij waren de dag daarvoor nog gaan zwemmen in een vennetje op de hei, hij werd de volgende ochtend ziek. Hij zei dat hij niet meer kon fietsen op z'n fietsje, dat z'n benen, dat het niet meer ging. Toen ik terugkwam lag hij **opgebaard bij ons thuis**. En later verongelukte nog een andere broer. Dat was voor haar heel, heel zwaar. Ze was daar heel stoïcijns in, zij liet haar gevoelens niet gauw zien. Zij verwerkte dat op haar manier. Ook later, als ik daarover wilde praten dan hield ze altijd de boot af. Dat wilde ze niet.

Maar we konden heel goed samen over boeken praten, we hadden toch wel een leuk contact. Ik bracht altijd van alles mee, ze had niet veel input in dat dorp en ik zat op kostschool en ik zat in Utrecht. Ik maakte dus veel meer mee en ik bracht altijd **heel veel boeken** mee. We hebben heel veel samen gelezen, dezelfde boeken.

Ze is heel oud geworden zesennegentig. Ik vind mijn moeder altijd **een soort enigma**. Een soort raadsel. Op een gegeven moment hield het op dan kon je kon je niet verder.

Anneke kijkt naar foto

Volgens mij was het met **oud en nieuw**, of Pieter was jarig, hij heeft al die slingers hier zitten en dat hadden Marie-Louise en Danielle gedaan. Danielle was misschien zes, zeven. En die jurken die komen van Laura Ashley. Daar kocht ik altijd hun overgooiers, die heb ik zelf ook gehad. Ik denk niet dat het met oud en nieuw is. Ik had zo'n lat en daar staan al die dingetjes op. Planten en kristallen. Ja, hoofdzakelijk planten, en kaarsen. Marie-Louise staat op de foto en Danielle staat op de foto en ik ben met Pieter aan het dansen volgens mij. Of het is oud en nieuw of hij is jarig, dat weet ik niet meer. Er zijn allerlei hapjes. Het is in ieder geval pikkedonker en ergens zie je ook vuurwerk. En iemand heeft die foto gemaakt.

Monique kijkt naar foto

Ik zie een **kerstboom** en de hele familie voor de kerstboom. Mijn vader en mijn moeder met een stropdas

aan. Nou, dat is toch écht heel raar, was zeker mode. En mijn broer heel jong nog en dan al de kindertjes, de twee kleinste kinderen al in pyjama, want daar was ik altijd heel strikt in die moesten op tijd naar bed. En dan Vincent, Dominique en Annemoon. Dominique, die zit naast bon papa heel gespannen volgens mij. Er lagen dus heel veel pakjes onder die boom die waren dan al allemaal uitgepakt denk ik, want er ligt overal papier. En we hadden dan denk ik ook **het diner** achter de rug. Ik kookte altijd uitgebreid. Tijdens het kerstdiner had Rudolf vaak dienst. We hadden heel veel dienst, vaak ook in het weekend. Dan werd Rudolf áltijd weggeroepen, als we aan tafel zaten dan ging de telefoon en dan werd hij weggeroepen. Was vaste prik. Maar ja, het was ook heel gezellig zo te zien. Ieder jaar kwamen mijn ouders met kerst. Dat hebben zij heel lang gedaan, héél lang tot ze echt heel oud waren.

Anneke trekt schoenen aan en loopt naar de tuin

Ik heb best een goed leven gehad. Ik bedoel, ik heb ook veel voor mezelf kunnen doen, want ik heb bij de Kulturele Raad gewerkt, cursussen gegeven en zelf die cursus wezen volgen met twee vriendinnen, en ik zei wel, dat als er iets met de kinderen is dan stop ik, ik bedoel dat gaat voor. Ik kreeg ook niet betaald bij de Kulturele Raad, dat was puur, nou ja, hoe noem je dat, liefdewerk. Dat waren VOS-cursussen. **Vrouwen oriënteren zich op de samenleving**. We hadden hoofdzakelijk mensen die dus zeg maar, heel graag iets zouden willen buiten het huishouden, maar niet mochten. Die vrouwen werden gebracht en tegen die mannen zeiden we dat ze les kregen in naaien, er werd ook wel wat geborduurd of genaaid, maar de hoofdzakelijk was dat we ze wilden vertellen, wat wijzer wilden maken over het, weet je, dat ze vragen konden stellen, en dat ze gerust dat konden doen, en dat. Want sommige kregen zelfs klappen. Ja, we deden gewoon dingen die goed waren, de kinderen kwamen op één. En voor de rest hadden we ook tijd voor onszelf nodig

Monique trekt schoenen aan en loopt de tuin in

Toen met dat boek van Anja Meulenbelt en al die boeken, dat was echt een tijd van de vrouwen-emanipatie van baas in eigen buik. En dat drong dus ook hier in het dorp door. Ik had hier een groep vrouwen en dan gingen we in het dorp van die cursussen geven. Was altijd moeilijk voor mij als vrouw van de huisarts, je werd altijd een beetje anders bekeken, als je daaraan meedeed. Ik was daar ook erg mee bezig, mijn **eigen leven** leiden en zo meer. Er waren vrouwen die het echt anders gingen doen thuis en dat bracht conflicten.

Mijn VOS-cursusleidster, een ontzettende leuke vrouw, zei tegen mij, wordt het niet eens tijd dat je weggaat bij je man. Vijf kinderen en dan weg! Maar dat was wel zo, dat als je **verandering** wilde, radicaal moest zijn. Het schoot soms ook wel eens door allemaal, vond ik.

Anneke geeft de planten water

De feestjes waren altijd leuk en gezellig. Pieter zorgde voor de drankjes en ik zorgde voor de hapjes. Maar ik kon rustig zeggen om een uur of half een, nou ik ga naar boven, en het waren altijd dezelfde die bleven plakken. En er waren er altijd wel bij die piano gingen spelen en dan, nou werd er ook nog gedanst. Twee of drie stellen die bleven, weet je, hangen **van die hangers**. En ik moest de volgende dag ook weer gewoon present zijn. Ik was altijd als eerste op.

Monique geeft de vissen in de vijver eten

Rudolf, die deed niet zo veel hier in huis, die was altijd weg. Hij had heel veel **vergaderingen** 's avonds. Er kwamen hier ook héél veel mensen vergaderen. Ik geloof dat geen vrouw dat nog zou doen, want dan had je de kinderen in bed en dan kwamen er een heleboel mannen hier. En dan werd alles in de kamer aan de kant gezet en dan gingen ze cursus geven over de 'warme dokter'. Kregen ze allemaal koffie en daar zorgde ik allemaal voor! Dat deed ik allemaal in mijn eentje en dan kregen ze ook nog vla en daarna gingen ze wijn drinken en dan bleven ze soms heel lang.

Anneke maakt een boodschappenlijstje

Nee nee nee nee nee, hij heeft nooit gestofzuigd, nee, maar dat wilde ik ook niet. Nee hoor, **deed ik gewoon zelf**, hooguit met lakens opvouwen dat hij die even vast moest houden.

Nou ja, hij begon altijd laat en was ook altijd laat thuis. Hij ging altijd pas om half tien weg. Hij vond het altijd heerlijk als iedereen weg was, kon hij alles rustig doen, denk ik. Ik vond het belangrijk dat de kinderen **om zes uur** aten, dat ze nog konden spelen, met volle maag is dat niet goed. Ik had gewoon altijd een, ja zo'n schaalje, en dat deed ik in de, ik had toen al een magnetron of oven.

Monique maakt een boodschappenlijstje

Rudolf hielp nooit mee met afwassen. Nee, hij had zijn eigen taak. Hij kwam alleen nooit op tijd thuis om te **eten**. Dat vond ik heel moeilijk altijd. En dan gooide ik wel eens een boek naar zijn hoofd aan tafel. Ik ben wel eens echt heel boos geweest daarover ja, maar het hielp toch niet. Huis was gewoon niet belangrijk voor de mannen. Het is heel raar, maar dat was zo.

Anneke haalt de kleren van Pieter uit de kast en legt ze op bed

Hij lag naast me in bed. Ik had een half uur van tevoren, had ik hem nog aan z'n arm vastgehouden en toen dacht ik nou, ik ga me even omdraaien en proberen te slapen en toen kwam Marie-Louise om kwart over twaalf, die sliep hier ook, en toen zei ze, hij ademt niet meer. Ik zeg, nee joh, ik heb net nog bij hem gelegen, zijn arm vastgehouden en toen zegt ze, **het is echt waar**.

Monique haalt de kleren van Rudolf uit de kast en legt ze op bed

Toen Rudolf **dood** ging zaten we allemaal in de kamer. Wij zaten bij de verwarming want het was winter. Ik zat altijd op de verwarming. En toen ging het ineens heel snel. Toen ademde hij heel diep, kwam hij omhoog en toen ging hij weer liggen. Toen kwam hij weer omhoog en ademde hij, zo'n hele diepe adem-

haling en ging hij weer liggen en daarna hoorden we niks meer, geen ademhaling en dat was heel mooi, toen veranderde zijn gezicht helemaal, werd hij heel erg sereen. De uitdrukking van zijn gezicht was héél ontspannen. Het was echt een hele grote verandering ineens. Was heel merkwaardig, heb ik nooit zo meegemaakt. Was heel mooi. En zo is hij ook gebleven. Heel **vroedig**. Ja, dat was het overlijden van Rudolf. Je ziet het aankomen en dan toch komt het ineens onverwacht.

Anneke gaat op bed zitten

Ik weet alleen dat hij gecremeerd wilde worden. Dus hij wilde niet in een kist of zo. Hij wilde gewoon gecremeerd worden. Ik had helemaal niet verwacht dat het al zover was. Helemaal niet. En hij, ja hij ook niet. Ik bedoel, we hebben **geen afscheid van elkaar genomen of gezegd. Helemaal niks. Nee, het gebeurde in ene.**

Monique gaat op bed zitten

Weinig, weinig. Dat vind ik heel jammer. Hebben we veel te weinig gedaan. Ik snap ook niet waarom niet. We hebben wel, we hebben er wel over **gepraat, maar niet zo expliciet. En ook niet zo van hoe het zou zijn als ik alleen was. Hij was toch best wel bang om dood te gaan. Hij praatte er ook niet graag over. En ik praatte er ook niet over. Ik dacht altijd dat komt wel, weet je wel, dat komt wel. Maar ja, op een gegeven moment is het er, en is het te laat. Want je stelt het altijd voor je uit, je bent alsmaar aan het zorgen en aan het redderen. En dan denk je och, dat komt wel, maar we hebben dat te weinig gedaan vind ik.**

28

Anneke vouwt de kleren van Pieter op en maakt er een stapeltje van

Nu ben ik **alleen, ja dat is soms wel moeilijk. Vooral als er bijvoorbeeld iets is, dan wil je dat gewoon vertellen, en dan zit je ermee en dan lig je in bed en dan kan je niet in slaap komen. Terwijl anders dan zei hij, joh maak je niet druk of zo. Ik praat wel eens hardop. Nee, nou hou je op, nu ga je slapen en klaar. Nou en dat gebeurt. Ik probeer gewoon positief te**

blijven en gewoon te genieten van de dingen, wat ik nog kan, en nee als ik ga, nou ja dan ga ik, dan is het zo, dan is het een mooie leeftijd geweest. Nee nee nee. **Dood is dood. Klaar.**

Monique vouwt de kleren van Rudolf op, maakt er een stapeltje van

Soms kan ik er best wel **bang voor zijn. Ik ben daar eigenlijk nooit mee bezig geweest, maar nu de laatste tijd na de dood van Rudolf ben ik er toch meer mee bezig, omdat ik me ook ouder voel worden ineens. Je weet dat je doodgaat, het enige wat je weet, wat je zeker weet. Ik denk ook niet dat er iets is na het leven. Ik denk, het gebeurt gewoon opeens. Je zult er doorheen moeten, zoals iedereen.**

Anneke vouwt laken

En ik realiseer me ook wel dat ik tweeëntachtig ben, dus ik ben geen **40, 50, 60 meer. Ik heb niet meer de behoefte om mensen te verbeteren, of zoals ik dat vroeger wel had, cursussen geven en zo. Nee, dat heb ik niet meer. Gewoon zorgen voor mezelf.**

Monique vouwt laken

Ik heb **niet zoveel toekomst meer denk ik. Zonder Rudolf vind ik echt best wel moeilijk leven. Het is ook een hele boeiende tijd, want nu met die AI en weet ik wat er allemaal gebeurt. En ja, het is boeiend maar ook bedreigend met rampen overal. Mijn oma zei altijd: de wereld is wild, de wereld is wild. Nou, dat kun je nu ook zeggen. Dus ik denk dat die veranderingen, dat is bij iedere generatie zo. En als je dan op het eind van je leven komt, dan ja, dan kun je het soms niet meer helemaal volgen. Maar ik moet het gewoon ondergaan en ik probeer er het beste van te maken en ik heb nog veel interesse in van alles. Ik vind het fijn dat ik veel contact heb met de kinderen en met vrienden. Ik wil het liefst zo lang mogelijk hier blijven en zo lang mogelijk actief blijven, dat probeer ik ook echt.**

29

Anneke en Danielle zitten naast elkaar op de bank in de tuinkamer

Mijn moeder deed het hele huishouden

Mijn moeder deed het hele huishouden

Dus zij heeft ook altijd alles gedaan

Dus zij heeft ook altijd alles gedaan

Zo heb ik het ook geleerd

En zo heb ik het ook geleerd

Ik heb het gewoon gedaan zoals mijn moeder het ook deed

Ik heb het gewoon gedaan zoals mijn moeder het ook deed

Ik had gewoon alle vertrouwen in je

Ik had gewoon alle vertrouwen in je

en ik was ervan overtuigd dat als er echt iets was

en ik was ervan overtuigd dat als er echt iets was

dat je dan naar me toe zou komen

dat je wel naar me toe zou komen

Ik vind dat je een hele goeie moeder bent

Ik vind dat je een hele goeie moeder bent

Gewoon de liefde, hoe je met je kinderen omgaat

Gewoon de liefde, hoe je met je kinderen omgaat

Als er iets is, dan ben je er

Als er iets is, dan ben je er

Dominique en Monique zitten naast elkaar aan tafel in de kamer

Je bent plichtsgetrouw net als ik en sociaal

Je bent plichtsgetrouw net als ik en sociaal

Mijn moeder maakte zich nooit ongerust over dingen

Mijn moeder maakte zich nooit ongerust over dingen

Ze uitte het in ieder geval niet

Ze uitte het in ieder geval niet

Ze zei altijd tegen mij dat ze door mij heel veel leerde

Ze zei altijd tegen mij dat ze door mij heel veel leerde

Van mijn moeder heb ik geleerd een moeder te zijn

Van mijn moeder heb ik geleerd een moeder te zijn

die zorgzaam is en waar je van op aan kan

die zorgzaam is en waar je van op aan kan

en waarbij je je veilig voelt

en waarbij je je veilig voelt

Ze was er altijd

Ze was er altijd

Beeldend kunstenaars Dominique Panhuysen (1961) en Daniëlle van Vree (1969) maakten samen een filminstallatie en interviewden elk hun moeder. Ze vroegen zich af hoe de ervaringen en herinneringen van hun moeders doorwerken in hun eigen leven en gingen op zoek naar raakvlakken en kruisbestuivingen tussen de twee moeders. Op basis van deze gesprekken ontwikkelden ze een script.

Deze publicatie bestaat uit fragmenten van de gefilmde interviews met Monique Panhuysen-Delwaide (1936) en Anneke van Vree-Badoux (1941)

In deze samenwerking richten Dominique en Daniëlle de aandacht op hun moeders als inspiratiebron en als onderwerp. 'Want zij hebben medebepaald hoe wij, als vrouwen, moeders en kunstenaars zijn.'

In *De lijnen waarlangs wij lopen* laten ze de generatie van hun moeders spreken en doorklinken in het nu.

Het boek *De jaren* van Annie Ernaux vormde de aanleiding voor dit project. Het vertelt het verhaal over de periode 1941-2006 door de lens van het geheugen, van tegenwoordige en herinnerde indrukken. Een collectieve autobiografie van onze tijd.